

Araştırma / Original article

Genel Nedensellik Yönelimleri Ölçeğinin Türkçeye uyarlanması, geçerlilik ve güvenilirliğinin üniversite öğrencilerinde sınanması*

Gamze ŞEN,¹ İhsan DAĞ²

ÖZ

Amaç: Bu çalışmada, davranışın kaynağını kişi içi süreçler ve tercihlerin yanında dış baskı ve zorlama algısına yönelik olarak değerlendirebilen Genel Nedensellik Yönelimleri Ölçeğinin (GNYÖ) Türkiye’de bir üniversite örneğinde uyarlanması, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. **Yöntem:** Bu amaca uygun olarak önce GNYÖ’nün Türkçeye çevirisi beş uzman yargıcının katılımıyla yapılmıştır. Yargıcıların görüşleri doğrultusunda yeniden düzenlenen ölçek Hacettepe Üniversitesi’nde çeşitli bölümlerde öğrenim gören 363 (239 kız, %66.6; 124 erkek, %33.4) katılımcıya uygulanmıştır. Ölçek test-tekrar test güvenilirliği için 51 kişiden oluşan psikoloji bölümü öğrencilerine üç hafta ara ile tekrar uygulanmıştır. **Bulgular:** Madde analizi, Pearson korelasyonu ve faktör analizi teknikleriyle yapılan analizler sonucunda, ölçeğin son formu elde edilmiştir. GNYÖ’nün özgün formundan farklı olarak her kişilik yönelimini eşit oranda temsil eden 51 madde yerine, ikisi tersine puanlanan 40 madde olarak uygulanmasına karar verilmiştir. Bu son haliyle GNYÖ’nün iç tutarlılık katsayısı 0.81’dir. Geçerlilik sınavı için kullanılan diğer ölçeklerle (Kontrol Odağı Ölçeği, Kısa Semptom Envanteri) korelasyonları 0.10-0.39 arasında, düşük düzeyde ancak kavramsal ilişkileri anlamlı olarak yansıtan değerlerde bulunmuştur. GNYÖ’nün ve alt ölçeklerinin tekrar ölçümle korelasyonu 0.71-0.86 arasında değişmektedir. **Sonuç:** GNYÖ’nün görece yalın yapıda çıkan faktör örüntüleriyle, üniversite örnekleminde güvenli ve uygulanması kolay, kültürümüze uygun bir araç olduğu görülmüştür. (Anadolu Psikiyatri Derg 2016; 17(Ek sayı.1):100-107)

Anahtar sözcükler: Genel nedensellik yönelimleri, ölçek geliştirme, güvenilirlik, geçerlilik, faktör analizi

The Turkish adaptation, validity and reliability study of General Causality Orientations Scale in a university sample

ABSTRACT

Objective: The aim of this study was to test the validity and reliability of General Causality Orientations Scale (GCOS) for a Turkish sample, which can evaluate the source of the behavior and internal processes besides the preference for the perception of external pressure and coercion. **Methods:** Firstly, GCOS was translated in Turkish with participation of five expert judges. Resulting scale were administered to a college sample of 363 participants (239 females, 66.6%; 124 males, 33.4%). A subsample of 51 participants were retest after three weeks for test retest reliability. **Results:** Based on item analysis, Pearson’s correlations, and factor analysis, Turkish form of the GCOS was resultly 40 items with two of them are reversed although original form was 51 items. The internal validity of GCOS is 0.81, and correlations with the other scales (Locus of Control Scale, Brief Symptom Inventory) were between 0.10-0.39 which are low but indicating significant conceptual relations. Test-retest reliability coefficients were between 0.71-0.86. **Conclusion:** Sufficient reliability and validity indexes and suitability of GCOS in Turkish college sample were discussed. (Anatolian Journal of Psychiatry 2016; 17(Suppl.1):100-107)

Keywords: general causality orientations, scale development, reliability, validity, factor analysis

* Bu çalışma 114K086 numaralı TÜBİTAK projesinin bir parçasıdır.

¹ Psk., ² Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, Ankara

Yazışma adresi / Address for correspondence

Psk. Gamze ŞEN, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, 06800 Beytepe Yerleşkesi/Ankara

E-mail: gamzesen@havettepe.edu.tr

Geliş tarihi: 19.04.2015, Kabul tarihi: 21.08.2015, doi: 10.5455/apd.204169

Anatolian Journal of Psychiatry 2016; 17(Suppl.1):100-107

GİRİŞ

Kendini Belirleme Kuramına (KBK) (Self Determination Theory) göre, kişilik ve motivasyonun birlikte gelişimi açıklanırken, kişiliğin gelişimi ve davranışları düzenlemek için insanın içsel kaynaklarının ve motivasyon düzeyinin önemi vurgulanmıştır.¹ Deci² kişisel farklılıkları 'nedensellik yönelimi' olarak tanımlamıştır. Nedensellik yönelimleri insan davranışlarını başlangıçları, düzenlenmesi ve öz yeterlilik derecelerine göre kavramlaştırır ve insan davranışlarının doğasını anlamada yardımcı olabilir.¹

Özerk yönelimli davranışlar, kişinin kendi amaçları ve ulaşmak istediği hedefler doğrultusunda başlatılıp kendi seçimleriyle değiştirilebilir. Özerk davranan bireyler kendi seçimleriyle hareket eder ve davranışların nedenini içsel kaynaklı olarak algılama eğilimindedirler. Kontrol yönelimli davranışlar, ödül gibi dışsal veya 'yapmalıyım' ve 'yapılmalı' gibi içsel süreçlerle süre giden çevresel kaynaklı olarak başlatılabilir ve değişimlenebilir. Kontrol yönelimli kişiler dışsal bir kontrol arayışı içerisinde olmalarının yanı sıra, kendi çevrelerini de kontrol edici olarak algılama eğilimindedirler. Kişisel olmayan yönelimli davranışların başlatılması ve düzenlenmesi ise başka bir kişinin içsel kontrolü altındadır. Kişisel olmayan yönelimli kişilerin kendi davranışlarının kontrolünü elinde tutarak istedikleri sonuçlara ulaşabileceklerine ilişkin inançları yoktur. Davranışları genellikle motivasyonsuz ve kendini idare edemeyen şekilde betimlenmiştir.¹

Nedensellik yönelimi kuramında 'nedensellik odağı'^{3,4} ve 'kontrol odağı'⁵ kavramları arasında bir kargaşayı gidermek için yapılan çalışmada bu iki kavram arasındaki ayrım netleştirilip açıklama getirilmiştir. Buna göre kontrol odağı kavramı, kişinin belli bir davranışını belli bir pekiştiricinin izleyeceğine ilişkin beklentinin kuvvetlenmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır.⁵ Birey kendi yaptığı bir davranışın olumlu veya olumsuz pekiştirici ile sonuçlandığını gözlediğinde, o pekiştiricinin bu davranışı gelecekte de izleyeceğine ilişkin bir beklenti oluşturacaktır ve davranışı genelleyecektir.⁴ Nedensellik odağında ise, kişinin yapacağı davranışın kaynağı davranışın ortaya koyacağı olası sonuçlara göre belirlenmez.⁴ Davranışın kaynağı kişinin kendi içsel süreçleri ve kendi tercihleri veya dışsal baskı veya zorlama algısıdır.²⁻⁴

KBK'de kavramsallaştırılan kişilik farklılıklarını ölçmeye yönelik olarak geliştirilen Genel Nedensellik Yönelimleri Ölçeği (GNYÖ), davranış sonuçları elde etmeye bağlı olarak şekillenen bir

yapı olmasından farklı olarak, kişinin iç süreçlerini de katarak inceleyen, başlangıcı, düzenlenmesi ve öz yeterlilik derecesine göre kavramlaştırma özelliğine sahip bir ölçüm aracıdır.^{1,6} Bu ölçeğin Türkiye örneğinde standardizasyonun yapılması sonucunda Türkiye'deki araştırmacıların kolay ve güvenle kullanabilecekleri, davranış tercihlerinin yanında dışsal baskı veya zorlama algısına ve kişinin iç süreçlerine yönelik olarak değerlendirilebilen kapsamı ve geniş yapısı ile gençler ve yetişkinler için uygun bir ölçek geliştirilmesi önemli görülmüştür. Davranışların doğasında yatan nedenlere getirdiği açıklamalarla psikoterapi alanında da doğurguları olabileceği bilinen nedensellik yönelimlerinin ölçülebilmesinin, klinik psikoloji alanına ve örneklemin ergenleri kapsamı yönüyle de gelişim psikolojisi alanına kuramsal ve uygulamalı olarak katkı sağlayabileceği düşünülmüştür. Bu düşüncelerden yola çıkarak, bu araştırmanın amacı GNYÖ'nün Türkçeye çevrilmesi ve üniversite öğrencileri örneğinde kullanılmak üzere Türk kültürüne uygunluğunun, geçerliliğin ve güvenilirliğinin test edilmesidir.

YÖNTEM

Katılımcılar

Çalışma, Hacettepe Üniversitesi'nin çeşitli bölümlerinde öğrenim gören 363 kişilik bir gruba (239 kız, %66,6; 124 erkek, %33,4) yapılmıştır. Grubun demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Veri toplama araçları

GNYÖ'nün geçerliliğine ölçüt olacak veri toplama araçları literatüre uygun olarak belirlenmiştir.

Genel Nedensellik Yönelimleri Ölçeği (GNYÖ) (General Causality Orientations Scale):

GNYÖ'nün 17 durumsal anlatımla (senaryo ile) ilgili üç tepki olmak üzere toplam 51 madde içeren formun çeşitli çalışmalarda başarıyla uygulandığı görülmüştür.^{7,15-19} GNYÖ¹ (1) özerk, (2) kontrol, (3) kişisel olmayan motivasyona sahip yönelimli kişilerin gösterdiği kişisel farklılıkları yedili Likert derecelendirmesiyle ölçen, en az 17 yaşından büyük kişilere uygulanabilir bir ölçektir. Üç yönelim de iyi derecede iç geçerlilik (Cronbach alfa 0.75-0.95, $p < 0.05$) ve test-tekrar test güvenilirliğine ($r_s = 0.75-0.85$, $p < 0.01$) sahiptir. GNYÖ'nün üç yönelim boyutunun da kendi aralarında alt ölçek puanları vardır. Buna göre, özerk ve kişisel olmayan yönelimler negatif yönde ilişkili ($r = -0.25$, $p < 0.001$), kontrol ve kişisel olmayan yönelimler pozitif yönde ilişkili ($r = 0.27$,

Tablo 1. Çalışma grubunun bazı demografik özellikleri

Çalışma örneklemi	Cinsiyet	Sayı	Yaş ort.±SS	%
Test tekrar test örneklemi	Kadın	239	20.63±3.38	66.6
	Erkek	124	22.34±1.67	33.4
	Toplam	363	21.39±3.63	100.0
Test-tekrar test örneklemi	Kadın	42	18.71±2.32	82.4
	Erkek	9	19.03±1.13	17.6
	Toplam	51	18.82±2.41	100.0

$p<0.001$), özerk ve kontrol yönelimleri ise kendi aralarında ilişkisiz bulunmuştur ($r=0.03$, $p>0.05$). Ölçek alt boyutları kendi içinde düşük korelasyona sahiptir ve bu da alt ölçeklerin birbiriyle ilişkisiz olduğunu göstermektedir.

Kontrol Odağı Ölçeği (KOÖ): Phares⁸ ve James'in⁹ öncü çalışmalarının ardından Rotter⁵ tarafından geliştirilen İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeğinin (RİDKOÖ) Türkçeye uyarlanması, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları ilk kez Dağ¹⁰ tarafından yapılmıştır. Bireylerin genellenmiş kontrol beklentilerinin içsellik-dışsallık boyutu üzerindeki konumunu, pekiştiricilerin bireyin kendi içindeki veya dışındaki güçlerin (şans, kader) kontrolünde olduğuna ilişkin sahip olduğu genel beklenti veya inancı ölçmekte kullanılmak amacıyla geliştirilmiş bir ölçektir. Dağ,¹¹ büyük ölçüde iki seçenekli yanıt yapısı bulunan Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeğinin^{5,8,9} maddelerini kullanarak KOÖ adını verdiği Likert tipi yeni bir ölçek geliştirmiştir.¹¹ Ölçeğin bu son hali 25 düz ve 22 ters puanlanan toplam 47 maddeden oluşan beşli Likert formatındadır. Derecelendirme, (1) hiç uygun değil, (2) pek uygun değil, (3) uygun, (4) oldukça uygun, (5) tamamen uygun şeklinde yapılmaktadır. Puanlardaki yükselme dış kontrol odağı inancını yansıtmaktadır ve olası puan aralığı 47-235 arasındadır. KOÖ'nün test-tekrar test güvenilirlik katsayısı $r=0.88$ 'dir ($sd=89$, $p<0.001$), Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ise 0.92 ($p<0.01$) olarak bulunmuştur.¹¹

Kısa Semptom Envanteri (KSE): Deragotis¹² tarafından geliştirilen, Şahin ve Durak tarafından Türkçeye uyarlanan ergen ve yetişkinlerdeki ruhsal belirtileri taramak için geliştirilen envanter 53 maddeden oluşmaktadır^{13,14} ve beşli Likert tipindedir (0=hiç yok, 4=çok fazla var). Türkçe formun psikometrik yapısı gereği beş faktörlü olduğu görülmüştür.¹³ Bunlar: 'anksiyete', 'depresyon', 'olumsuz benlik', 'somatizasyon' ve 'hostilite'dir. Bu faktörlerin Cronbach alfa değeri

leri sırasıyla 0.87, 0.88, 0.87, 0.75 ve 0.76'dır ($p<0.05$). Ayrıca ölçeğin bir faktörden oluştuğu kabul edilip faktör analizi yapılmış ve ölçeğin toplam varyansın %66.2'sini açıklayabildiği görülmüştür.

İşlem

Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan etik onayın alınmasıyla başlamıştır. Ölçek yazarlar tarafından Türkçeye çevrilmiş ve üç profesör, bir doçent ve bir doktoralı klinik psikolog yargıcı tarafından değerlendirilmiştir. Yargıcıların tümü psikoterapi ve akademik alanda en az on yıl deneyimlidir. Değerlendirmeler göz önüne alınarak ölçeklere son şekli verilmiş ve uygulama aşamasına geçilmiştir.

Ölçekler, ulaşılan sınıflarda ders saatlerinde ve ders sorumlusunun izniyle uygulanmıştır. Tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Ölçeklerin toplam yanıtlama süresi 20-25 dakikadır. Test-tekrar test uygulaması için GNYÖ 51 katılımcıya toplu halde ve üç hafta ara ile uygulanmıştır. Veriler SPSS18 versiyonu kullanılarak analiz edilmiştir.

BULGULAR

GNYÖ'nün geçerlilik ve güvenilirlik değerlerini belirleyebilmek amacıyla çeşitli madde, faktör ve korelasyon analizleri yapılmıştır. Faktör analizi sonuçlarına göre özdeğeri 1'in üzerinde olan 10 faktör bulunmuştur. Daha sonra 'scree test' uygulaması sonucu varyansın %32'sini açıklayan, özgün ölçekte olduğu gibi üç faktör üzerinde dağıldığı görülmüştür. Açıklanan toplam varyans %32.4, tüm ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.75 ($p<0.05$) ile iyi düzeydedir ve toplam puan ortalaması 147.1±17.43'tür. Ölçeğin alt ölçekleri temsil eden maddelerinin varimax rotasyonu sonrasındaki son hali Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Genel Nedensellik Yönelimleri Ölçeğinin (GNYÖ) maddeleri, faktör yükleri ve madde-toplam korelasyonları

Madde no	Faktör 1: Kişisel olmayan yönelim Açıklanan varyans= %11.34, Cronbach α =0.7	Madde-toplam korelasyonları	Faktör yükleri
1a	Ya bu yeni sorumluluğun altından kalkamazsam.	0.55	0.66*
2b	Muhtemelen bu iş için yeterince iyi değilim.	0.48	0.60*
4a	'Hiçbir şeyi doğru yapamıyorum' diye üzülürdünüz.	0.61	0.62*
4b	'Nasıl bu kadar kötü yapmış olabilirim' diye düşünüp hayal kırıklığına uğrardınız.	0.48	0.78*
5a	Arkadaşınıza bırakırsınız, çünkü muhtemelen sizin önerdiğiniz şeyi yapmak istemeyecektir.	0.48	0.45*
6c	Muhtemelen yalnız ve fark edilmiş hissedersinizdir.	0.61	0.38*
7a	Sorumluluğu alır, düzenlemeyi yapardınız, yani önemli kararların çoğunu kendiniz verirdiniz. (ters madde)	-0.31	-0.86*
7b	Bu işe pek uygun değilsiniz, bu yüzden daha önce nasıl yapıldıysa öyle yapardınız.	0.57	0.64*
8a	Bu işi zaten beklemiyordunuz, durumu görmezden gelirdiniz.	0.31	0.84*
10c	Onu önceki haline döndürmek için ne yapılacağını bilemezsiniz.	0.50	0.58*
11c	Bu durumun getireceği değişiklikler hakkında stresli ve kaygılı hissedersiniz.	0.53	0.68*
14b	Bu alışkanlığını görmezden gelirdiniz, çünkü nasıl olsa konuşarak bir şey değişmeyecek.	0.53	0.75*
15b	Görmezden gelirdiniz çünkü yapabileceğiniz fazla bir şey yoktur.	0.57	0.74*
17b	Bir şey söylemezsiniz, eğer arkadaşınız sizi gerçekten önemsiyorsa, rahatsız olduğunuzu anlayacaktır.	0.53	0.72*
* $p < 0.001$			
Madde no	Faktör 2: Özerk yönelim Açıklanan varyans= %12.96, Cronbach α =0.82	Madde-toplam korelasyonları	Faktör yükleri
1c	Acaba bu yeni iş ilgi çekici olabilir mi?	0.45	0.66*
3c	Konuyu bilen yetkiliden bu konuda ne yapılabileceğini veya geçmişte ne yaptığını öğrenirdiniz.	0.31	0.46*
5b	İkiniz de öneride bulunursunuz, sonrasında ikinizin de yapmaktan hoşlanacağı şeye birlikte karar verirsiniz.	0.56	0.68*
6b	Kendinize ilişki kurabileceğiniz birilerini bulmaya çalışacaksınız.	0.34	0.57*
7c	Son kararı vermeden önce katılmak isteyenlerin fikrini alırdınız.	0.61	0.76*
8c	Performansınızla ilgili göz ardı edilmenize neden olabileceğini düşündüğünüz öğelere bakarsınız.	0.50	0.51*
9b	Bu tür bir işle ne kadar ilgili olduğunuz olurdu.	0.57	0.76*
10b	Ona problemin ne olduğunu sorardınız ve çözüm hakkında yardım etmeye hazır olduğunuzu söylersiniz.	0.71	0.64*
11a	Yeni işinizle ilgili hem heyecanlı hem de gergin hissedersiniz.	0.51	0.57*
12a	Fikir ve duygu alışverişini en çok yaptığınız kişidir.	0.57	0.56*
13a	Problemin ne olduğunu daha iyi anlamak için kızınızla konuşturdunuz.	0.71	0.45*
13b	Onu azarlardınız ve daha iyisini yapmasını umardınız. (ters madde)	-0.46	-0.77*
14c	Arkadaşınızın bunu neden yaptığını ve bunun sizi neden bu kadar rahatsız ettiğini düşünürdünüz.	0.49	0.77*
15a	Gözlemlerinizi onunla paylaşır ve onun açısından neler olup bittiğini anlamaya çalışırdınız.	0.54	0.66*
16a	Onunla konuşmasını ve sorunun ne olduğunu anlamaya çalışmasını söylediniz.	0.74	0.49*
17a	Bunun sizi niçin rahatsız ettiğini açıklamanın bir yolunu bulurdunuz, belki de sizi bu durumun ne kadar rahatsız ettiğinin farkında değildir.	0.55	0.75*
* $p < 0.001$			
Madde no	Faktör 3: Kontrol yönelimi Açıklanan varyans=%8.10, Cronbach α =0.64	Madde-toplam korelasyonları	Faktör yükleri
2c	Nedendir bilinmez onların aradığı kişi olduğumu göremediler.	0.44	0.63*
3b	Sorun olmasın diye her birinin ne zaman mola vereceğini belirlerdiniz.	0.31	0.50*
4c	'Bu saçma sapan test hiçbir şeyin göstergesi değil' diye düşünüp kızardınız.	0.34	0.81*
5c	Arkadaşınıza ne yapmak istediğinizi siz söylersiniz.	0.55	0.48*
10a	Ona beklenilenin altında iş yaptığını ve daha çok çalışmaya başlaması gerektiğini söylersiniz.	0.61	0.60*
12c	Arkadaş olarak en çok size ihtiyaç duyan kişidir.	0.41	0.64*
13c	Daha fazla çalışıyor olması gerektiğinden ödevlerini yaptığından emin olurdunuz.	0.64	0.66*
15c	Ancak ve ancak kendisini kontrol etmek için daha fazla çaba gösterirse onunla birlikte vakit geçirmek istediğinizi söylersiniz.	0.54	0.78*
16c	Kız kardeşine, daha iyisini yapmanın onun kendisi için önemli olduğunu ve daha çok çalışması gerektiğini söylemesini önerirdiniz.	0.61	0.65*
17c	Arkadaşınızdan daha düşünceli davranmasını talep edersiniz, aksi halde siz de ona aynı şekilde karşılık verirsiniz.	0.50	0.79*
* $p < 0.001$			

Ölçeğin faktör analizinden sonraki son halinin toplam ve alt ölçek puanları ile KSE ve KOÖ toplam ve alt ölçek puanlarıyla olan korelasyon-

ları Tablo 3'te gösterilmiştir. Ayrıca GNYÖ'nin alt boyutlarının KSE ve KOÖ alt boyutları ile korelasyonları Tablo 4 ve Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 3. GNYÖ'nün alt ölçekleri ile KSE ve KOÖ toplam puan korelasyonları

Değişkenler	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
(1) GNYÖ-Kişisel olmayan	1				
(2) GNYÖ-Özerklik	0.10	1			
(3) GNYÖ-Kontrol	0.21**	0.38**	1		
(4) KSE-Toplam	0.34**	-0.03	0.01	1	
(5) KOÖ-Toplam	0.32**	-0.18**	0.05	0.19*	1

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, GNYÖ: Genel Nedensellik Yönelimleri Ölçeği, KSE: Kısa Semptom Envanteri, KOÖ: Kontrol Odağı Ölçeği

Tablo 4. KOÖ ve GNYÖ alt ölçekleri arasındaki korelasyonlar

Değişkenler	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
(1) GNYÖ-Kişisel olmayan	1							
(2) GNYÖ-Özerklik	0.10	1						
(3) GNYÖ-Kontrol	0.21**	0.38**	1					
(4) KOÖ-Faktör1	-0.11*	-0.28**	-0.19**	1				
(5) KOÖ-Faktör2	0.23**	-0.01	0.17**	0.30**	1			
(6) KOÖ-Faktör3	0.35**	-0.12*	0.18**	0.14**	0.51**	1		
(7) KOÖ-FAKTÖR4	0.16**	0.06	0.09	0.15**	0.22**	0.22**	1	
(8) KOÖ-Faktör5	0.28**	-0.02	0.25**	-0.04	0.46**	0.55**	0.18**	1

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, GNYÖ: Genel Nedensellik Yönelimleri Ölçeği, KOÖ: Kontrol Odağı Ölçeği

Tablo 5. KSE ve GNYÖ alt ölçekleri arasındaki korelasyonlar

Değişkenler	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
(1) GNYÖ-Kişisel olmayan	1							
(2) GNYÖ-Özerklik	0.10	1						
(3) GNYÖ-Kontrol	0.21**	0.38**	1					
(4) KSE-Anksiyete	0.26**	-0.01	0.00	1				
(5) KSE-Depresyon	0.32**	-0.02**	-0.04	0.79**	1			
(6) KSE-Olumsuz benlik	0.39**	-0.05	0.03	0.78**	0.79**	1		
(7) KSE-Somatizasyon	0.15**	-0.04	-0.03	0.63**	0.58**	0.51**	1	
(8) KSE-Düşmanlık	0.23**	-0.02	0.14*	0.73**	0.65**	0.66**	0.53**	1

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, GNYÖ: Genel Nedensellik Yönelimleri Ölçeği, KSE: Kısa Semptom Envanteri

GNYÖ'nün üç hafta arayla alınan tekrar ölçümü ile elde edilen test-tekrar test korelasyonları da toplam ölçek için 0.81 ($p < 0.001$), özerk yönelim alt ölçeği için 0.86 ($p < 0.001$), kontrol yönelimi için 0.71 ($p < 0.001$) ve kişisel olmayan yönelim için 0.76 ($p < 0.001$) olarak hesaplanmıştır. Test-tekrar test sonucundaki korelasyon değerleri iyi düzeyde korelasyona işaret etmektedir.

Kadın ve erkeklerin genel nedensellik yönelimleri açısından farklı olup olmadığı değerlendirilmiştir. Buna göre kadınların kişisel olmayan yönelim puanları (46.97 ± 1.36) ile erkeklerin puanları (43.11 ± 2.21) arasında anlamlı bir fark vardır. Buna göre kadınların erkeklerden fazla kişisel olmayan yönetime sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır ($t_{(348)} = 61.44$, $p < 0.001$, $r = 0.5$).

Kadınların özerk yönelim puanları (87.97 ± 0.26) ile erkeklerin puanları (84.98 ± 2.10) arasında anlamlı bir fark vardır. Buna göre kadınların erkeklerden fazla özerk yönelime sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır ($t_{(348)}=137.77$, $p<0.001$, $r=0.5$). Erkeklerin özerk yönelim puanları (43.76 ± 1.54) ile kadınların puanları (42.48 ± 1.22) arasında anlamlı bir fark vardır. Buna göre erkeklerin kadınlardan daha fazla kontrol yönelimine sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır ($t_{(348)}=56.23$, $p<0.001$, $r=0.5$).

TARTIŞMA

GNYÖ kişisel farklılıkları içsel-dışsal süreçlere ve dışsal baskı ve zorlama algısına bağlı olarak değerlendirebilme özelliği olan bir ölçüm aracıdır. Madde içerikleri incelendiğinde ana ölçeğin ve çalışmamız sonucunda elde edilen madde dağılımının özgün ölçeğinkilerle uyumlu olduğu, faktörlerin benzer kişilik yönelimlerini ölçtüğü görülmüştür.¹ Özgün ölçekten farklı olarak, madde yüklerini belirlemek amacıyla yapılan faktör analizinde 10 maddenin 0.30'dan düşük değer aldığı, bir madde de hiçbir yerde değer almadığı için Türkçe formuna alınmamıştır. Bu durumda aynı öykülere verilen tepkiler özerk yönelim için 16, kişisel olmayan yönelim için 14 ve kontrol yönelimi için 10 madde ile temsil edilmektedir. Bu ölçek maddelerinden ikisi (7a, 13b) ters yönde puanlanan maddelerdir.

GNYÖ'nin alt boyutlarının Türkçe formunda eşit sayıda dağılmadığı, kontrol boyutunun Türkiye örneğinde zayıf kaldığı göze çarpmaktadır. Bu durum kontrol yönelimli davranışların dışsal süreçlerle tetiklenen içsel motivasyonu yansıtmakta olmasından kaynaklanabilir. Buna bağlı olarak kontrol boyutunda yer alan sorular özerk veya kişisel olmayan yönelim boyutlarından tam ayırt edilememiş olabilir. Çalışmamızda kontrol yönelimi, özerk ve kişisel olmayan yönelimle anlamlı ilişki gösterirken, özerk ve kişisel olmayan yönelimin kendi arasında ilişkisiz olması da bu bulguyu destekler niteliktedir. GNYÖ'nün yanıtlanması sonucunda kişiler her alt ölçek üzerinden belirli bir yerde puan almaktadır. Bu nedenle alt ölçekler arasında net bir ayırmadan çok, kişilerin her alt boyutta doğrusal düzeyde bir noktada yer aldıklarının düşünülmesi gerekmektedir.¹⁴ Ölçeğin alt ölçek puanları arasındaki korelasyonlar incelendiğinde de bu durum desteklenmektedir. Özgün çalışmada özerk yönelim ve kişisel olmayan yönelim negatif yönde ilişkili iken, çalışmamızda özerk ve kişisel olmayan yönelim arasında anlamsız ($r=0.10$, $p>0.05$) bir ilişki gözlenmiştir. Bu ilişki Fransa

uyarlamasında negatif yönde ($r=-0.16$, $p<0.001$) anlamlı olarak bulunmuştur.¹⁵ GNYÖ ilk kez batı kültürü dışında bir kültürde uygulanmıştır, dolaısıyla özgün çalışmadakinden biraz farklı olan bu sonuçların kültürel ve dille ilgili etkenlerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Gelecek çalışmalarla bu bulgu daha iyi yorumlanabilir hale gelecektir. Özgün çalışmadaki özerk ve kontrol yönelimlerinin kendi aralarında ilişkisiz olduğu bulgusunun aksine, çalışmamızda pozitif yönde anlamlı ($r=0.38$, $p<0.01$) ilişki bulunmuştur. Bu durum Ryan'ın⁵ çalışmasında da görülen bazı içsel olaylara ilişkin algıda olduğu gibi ('Buna değeceğini hissedersen, yapmalıyım.' düşüncesi gibi) kişisel seçimden çok, dışsal kontrole daha benzer olarak algılanmış olabilir. Sonuçta durum kişiler tarafından içsel olarak algılsa bile, sonuçları veya olayların nitelikleri içsel olmayabilir. Bu durumda kişisel yönelim ve kontrol yönelimi kendi aralarında ilişkisiz olmanın çok, pozitif yönde bir ilişki göstermiş olabilir. Hagger ve Chatzisarantis'in çalışmasına göre, özerk ve kontrol yönelimli bireyler dışsal ödülleri içsel motivasyon kaynağı olarak daha az kullanmaya eğilimlidirler.¹⁶ Bu bulgu kontrol yönelimli davranışların da özerk yönelimli algılanmış olabileceğine işaret etmektedir. Çalışmamızda, özgün çalışmada gösterilen kontrol ve kişisel olmayan yönelim arasındaki pozitif yönde ve anlamlı ilişki doğrulanmıştır ($r=0.22$, $p<0.01$).¹ Görece bağımsız üç nedensellik yönelimine ilişkin korelasyonlar, özellikle kontrol yöneliminin diğer iki yönelimle ortak bir varyansı paylaştığına işaret etmektedir.

GNYÖ'nün çalışmada kullanılan diğer ölçeklerle ilişkisi incelendiğinde, özgün çalışmadakine benzer ve farklı bulgularla karşılaşılmıştır. GNYÖ'nün alt boyutlarından kişisel olmayan yönelim ile ruhsal belirti düzeyini gösteren KSE arasındaki ilişki pozitif yönde ve anlamlıdır ($r=0.34$, $p<0.01$). Kişisel olmayan yönelimle ilişkili olan kişilik özellikleri nevrozizm, düşük oranda dışa dönüklük ve düşük oranda sorumluluk sahibi olmaktır.¹⁷ Bu durum daha önceki çalışmalarda elde edilen, kişisel olmayan yönelime sahip bireylerin davranışın kontrolünün kendisi dışında olduğunu, sonuçları istediği gibi değişimleyemeyeceğini ve kendini yetersiz ve olaylar üzerinde etkisiz gören, bu yönleriyle de ruhsal belirtiler göstermeye daha yatkın kişiler olduğunu gösteren bulgularla tutarlıdır.^{1,18} Olesen ve arkadaşlarının yaptığı çalışmalarda kişisel olmayan yönelimin nevrozizm boyutuyla pozitif, dışa dönüklük boyutuyla negatif yönde ilişki gösterdiği görülmektedir.^{18,19} Çalışmamızda ilişki doğrulanmasına karşın KSE ve kişisel olmayan

yönelim arasında elde edilen korelasyonun düşük olmasının nedeninin herhangi bir patolojik tanısı olmayan, sağlıklı, üniversite öğrencisi örneklerinin kullanılması ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

GNYÖ'nün özerklik alt boyutu ile KOÖ arasında negatif yönde ve anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=-0.18$, $p<0.01$). Bu durum kontrol odağı puanlarındaki yükselme sonucu dış kontrol odağı inancı artmakta iken özerk yönelimin düştüğüne işaret etmektedir. Çalışmamızda elde edilen bulgu önceki çalışmalardan elde edilen özerk yönelime sahip bireylerin davranışlarını baskı ve kontrolden çok, kendi amaç ve ilgilerine göre belirlemesi, daha fazla kendilik, daha az kendini küçük görme ve daha az suçluluk duyguları belirtmesi, olayların kontrolünü içsel olarak algılamaya yatkın olmasına ilişkin bulguyla da tutarlıdır.¹ Ayrıca KOÖ toplam puanı, GNYÖ'nin olayların kontrolünü dışsal olarak algılamaya yatkın, davranışın kontrolünü kendi dışında ve sonuçları değişimleyemeyeceği inancını yansıtan kişisel olmayan yönelim alt boyutu ile pozitif yönde korelasyon göstermiş olması ($r=0.32$, $p<0.01$) da hem literatür, hem de çalışma içinde tutarlılık göstermektedir.¹ Çalışmanın özgün makalesinde de GNYÖ'nin Rotter'in Kontrol Odağı Ölçeğiyle ilişkisine yer verilmiştir. Burada da özerk, kontrol ve kişisel olmayan yönelimin kontrol odağı ölçeğiyle sırasıyla 0.16 ($p>0.05$), 0.29 ($p<0.01$) ve 0.52 ($p<0.001$) düzeyinde ilişkili olduğu görülmektedir.¹ Bu durumda özgün çalışmada bulunanlara göre daha düşük olan korelasyonun, her iki ölçeğin uyarlanmasında ortaya çıkan kültürel ve dilsel farklılıklardan kaynaklanmış olabileceği düşünülebilir. Bununla birlikte, GNYÖ'nün kuramsal tanımı ile örtüşen kavramlar olarak psikolojik belirti düzeyi ve kontrol odağının ölçek puanlarıyla bazı alt ölçekler bazında beklenen ilişkileri anlamlı düzeyde göstermiş olduğu da bir gerçektir.

Kadın ve erkeklerin genel nedensellik yönelimleri ölçeğinden aldıkları puanlara bakıldığında kadınların erkeklere göre özerk ve kişisel olmayan yönelimden yüksek puan alırken erkeklerin kontrol yöneliminden daha yüksek puan aldıkları görülmüştür. Bu durum özgün çalışma ile tutarlılık göstermektedir.¹ Bu küçük farklılığı yorumlamak bu çalışmanın amaçları kapsamında olmasa da, gelecek çalışmalarda cinsiyet etkisinin üzerinde durulabilir.

GNYÖ'ne uygulanan açılımlı faktör analizinde özdeğerler dikkate alınarak özgün çalışmada

kuramsal olarak öngörülen üç boyut faktör çözümü aynı şekilde üç faktöre zorlanarak elde edilmeye çalışıldığında, açıklanan toplam varyansın %32'de kaldığı görülmüştür. Açıklanan toplam varyans oranını daha yüksek tutmak üzere daha fazla, örneğin beş faktör çözümü benimsenseydi, bu defa ölçeğin her senaryonun ardından gelen ve kuramsal olarak üç boyuta giren maddelerinin bazı faktörlerin altında bu yapıda oluşmaması ile sonuçlandırıldığından ve bunun da ölçeğin kuramsal temeline uygun kullanımı bozacak olmasından dolayı bu tür bir yol izlenmemiştir. Benzer şekilde, açıklanan toplam varyans yüzdesini daha yüksek tutmak üzere faktörlere dahil edilecek maddelerin belirlenmesinde faktör yükü alt sınırı 0.30'dan 0.40'a çekildiğinde de, ölçeğin her maddedeki üçlü seçenek yapısının elde edilmesi olası olmuştur. Bu nedenlerle açıklanan toplam varyansın görece düşük bir değerde kalması uygun bulunmuştur.

Çalışmamızda ölçeğin bir Türk örneğine özgü bir formu oluşturulmuş ve alanda kullanımının yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Örneklemimizin özelliklerinden kaynaklanabilecek yanlılıklar nedeniyle, GNYÖ'nün bu çalışmada oluşturulan formunun, ilerideki çalışmalarda kullanımından önce geçerlilik ve güvenilirlik katsayılarının çalışmamızdaki ile uyumlu olup olmadığını değerlendirmek yararlı olacaktır.

SONUÇ

GNYÖ'nün tatmin edici geçerlilik ve güvenilirlik değerleri olduğu görülmüştür. GNYÖ'nün çalışmalarda kullanılması davranışın kaynağının içsel ve dışsal süreçlerin algılanmasına yönelik, kişilik özellikleri açısından değerlendirilmesi yönüyle önemlidir. Bu yönüyle GNYÖ'nün Türkçeye Uyarlanmış Formu ilgili çalışmalarda kullanılmak üzere uygun psikometrik özellikleri taşıyor görünmektedir.

Araştırmanın en önemli sınırlılığı örneklemin kadın ve erkek oranının dengelenememiş olması ve üniversite öğrencileriyle yapılan uygulamanın yaş ve eğitim boyutunda çeşitlilik göstermesidir. Bu sınırlılıklar nedeniyle dış geçerlilik kısıtlanmıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı yaş, eğitim düzeyi ve cinsiyet açısından dengeli örneklerde uygulanması ölçeğin psikometrik özelliklerinin sağlamaştırılması açısından yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

1. Deci EL, Ryan RM. The General Causality Orientations Scale: Self-determination in personality. *Journal of Research in Personality* 1985; 19:109-134.
2. Deci EL. *The Psychology of Self Determination*. Lexington, MA: Health (LexingtonBooks), 1980.
3. Heider F. *The Psychology of Interpersonal Relations*. New York: Wiley, 1958.
4. deCharms R. *Personal Causation: The Internal Effective Determinants of Behavior*. New York: Academic Press, 1968.
5. Rotter JB. Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs* 1966; 80:1-28.
6. Deci EL, Ryan RM. A motivational approach to self: Integration in personality. R Dienstbier (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation: Vol. 38, Perspectives on Motivation* (p. 237-288). Lincoln: University of Nebraska Press, 1991.
7. Hodgins HS, Koestner R, Duncan N. On the compatibility of autonomy and relatedness. *Personality and Social Psychology Bulletin* 1996; 22:227-237.
8. Phares EJ. Expectancy changes in skill and chance situations. *Abnormal and Social Psych* 1957; 54:339-342.
9. James WH. *Internal vs. External Control of Reinforcement as a Basic Variable in Learning Theory*. Unpublished Doctoral Dissertation, Ohio State University, 1957.
10. Dağ İ. Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ)'nin üniversite öğrencileri için güvenilirliği ve geçerliliği. *Psikoloji Dergisi* 1991; 7(26):10-16.
11. Dağ İ. Kontrol Odağı Ölçeği (KOÖ): Ölçek geliştirme, güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi* 2002; 17(49):77-90.
12. Derogatis LR. *The Brief Symptom Inventory-BSI Administration, Scoring and Procedures Manual-II*. USA: Clinical Psychometric Research Inc, 1992.
13. Şahin NH, Durak A. Kısa Semptom Envanteri (Brief Symptom Inventory-BSI): Türk gençleri için uyarlaması. *Türk Psikoloji Dergisi* 1994; 9(31):44-56.
14. Deponte A. Linking motivation to personality: Causality orientations, motives, and self descriptions. *European Journal of Personality* 2004; 18:31-44.
15. Vallerand RJ, Blais MR, Lacouture Y, Deci EL. L'echelle des orientations generales a la causalite: Validation canadienne francais edu General Causality Orientations Scale. *Canadian Journal of Behavioral Science* 1987; 19:1-15.
16. Hagger MS, Chatzisarantis NLD. Causality orientations moderate the undermining effect of rewards on intrinsic motivation. *Journal of Experimental Social Psychology* 2011; 47:485-489.
17. Richard K, Miron Z. Causality orientation, failure, and achievement. *Journal of Personality* 1994; 62:3.
18. Olesen MH. General causality orientations are distinct from but related to dispositional traits. *Personality and Individual Differences* 2011; 51:460-465.
19. Olesen MH, Thomsen DH, Schnieber A, Tannezvang J. Distinguishing general causality orientations from personality traits. *Personality and Individual Differences* 2011; 48:538-543.

EK 1

GENEL NEDENSELLİK YÖNELİMLERİ ÖLÇEĞİ YÖNERGESİ

Yönerge: Aşağıda bazı senaryolar verilmiştir. Her bir senaryo bir olayı anlatmaktadır. Her bir durum karşısında verilebilecek tepkileri içermektedir. **SİZDEN BU TEPKİLERİN HER BİRİNİ DERECELENDİRMEK İSTENMEKTEDİR.** Lütfen her senaryoyu okuyunuz, kendinizin bu durumda olduğunuzu hayal ediniz ve belirtilen durumlardan her biri için olası tepkinizi düşününüz. **Her madde için bu tepkilerin ne ölçüde size uygun olduğunu değerlendiriniz.**

Derecelendirme: Eğer olası tepki sizin için uygun tepki olmaya **çok uzaksa derecesine göre 1, 2'yi işaretleyiniz.** Eğer olası tepki sizin için uygun tepki olmaya **yakın sayılırsa, derecesine göre 3, 4 veya 5'i işaretleyerek seçiminizi belirtiniz.** Eğer olası tepki sizin için uygun tepki olmaya **çok yakınsa, derecesine göre 6 veya 7'yi işaretleyiniz.**